

Iran efter revolutionen 1979 kan indelas i tre skeden

Zarafshan Nasser är advokat och en människorättsaktivist i Teheran. Nyligen försvarade han en grupp studenter som hade häktats på studentdagen de 7 december 2007. Det är en årlig manifestation till minne av de tre studenter som dödades efter den USA-dirigerade statskuppen mot statsministern Mossadeq 1953. Nasser är också en av människorna bakom organisationen No War on Iran. Vi fick en intervju med honom på världsfredsrådet i Caracas i våras.

Att bedriva politik i Iran har sina risker. Det har Zarafshan Nasser fått erfara. Han var tidigare - före den islamska revolutionen 1979 - professor i ekonomi vid universitetet i Teheran. Irans islamisering innebar att han ombads begära avsked. Han fortsatte som advokat, eftersom han också hade en juristexamen från Paris.

Han kom i mycket att försvara dissidenter, politiker, intellektuella, studenter... För åtta år sedan körde han fast i en rättegång gällande mord på ett antal intellektuella dissidenter. Enligt Nasser visade allt på ett agerande från säkerhetspolisen. Saken fick stort uppslag i pressen och ledde till en skandal kallad 'kedjemorden' (där säkerhetstjänsten uppenbarligen var inblandad). Den ansvarige ministern såg sig tvungen att avge en förklaring och bortförklarade saken som något några 'element' hade åstadkommit

Kort därefter sattes han under tryck att låta det hela bero. Han vägrade och anklagades därefter för propaganda mot staten. När det stod klart för myndigheterna att han inte skulle ge upp, anklagades han för olaga vapeninnehav — efter att vapnen placerats på hans kontor. Nasser dömdes till 5 års fängelse, som han fick sitta av till slutet. Han släpptes fri i september 2007.

Tack vare en internationell kampanj från advokatföreningar och människorättsorganisationer har han kunnat återuppta sin advokatpraktik. Idag är han upptagen av försvaret av studenterna, som häktades den 7 december - enligt den persiska kalendern 16:de azar - , varav en del riskerar dödsstraff .

Hur vill du karakterisera den islamska republiken Iran?

Tiden i Iran efter revolutionen 1979 kan indelas i tre skeden. Men först en kort bakgrund. Mellan 1973 till 1979 ökade oljepriserna till sin då högsta nivå. Shahan kunde därigenom inte bara sätta igång ett flertal projekt och skapa arbete men också bygga ut statsapparaten och öka de regionala målsättningarna. Men icke desto mindre ökade klyftan mellan de rika och den fattiga underklassen och spänningen tilltog.

USA begrep att den politiska situationen var på väg att löpa dem ur händerna. När det blev klart att shahan inte hade för avsikt att avgå och gerillarörelserna — Fedayeen till vänster och höger om den Folkmujahedin som var islamistisk med marxistiska inslag — naturligtvis för USA inte var att tänka på, satsade de på mullorna. Till slut dök ayatollan Khomeini upp på scenen som ledaren för det konservativa prästerskapet. De begrep människornas hopplöshet och fick därmed folks stöd. Det var det första efterrevolutionära skedet.

Ayatollan Khomeini kom att inrätta en enväldig förtryckarregim, något som folk efter en tid förlorade entusiasmen för, inte sant?

Det stämmer. Khomeini kom till makten därför att folk trodde att han skulle hjälpa dem. Men

efter ett par år blev regimens förtryckande karaktär allt tydligare. Organisationer som hade lierat sig med de icke-islamistiska gerillarörelserna sattes åt mycket hårt. Det fanns dagar då det dödades mer än hundra människor. Också de som bistått islamisterna såsom den tidigare statsministern Mehdi Bazargan och f.d. presidenten Abdolhassan Bani Sadr kom i konflikt med dem.

Och så småningom kom folk till insikt om att Khomeinis politik inte hade någon riktig förståelse för de problem som det 20:de århundradet ställde.

Khomeinis popularitet minskade men efter hans död 1989 kunde hans efterföljare vidmakthålla den islamistiska revolutionen.

Ja, och för en anseelig tid. Det följde ett övergångsskede då presidenten och ayatollan Ali Khamenei blev 'revolutionsledaren' och Rafsanjani efterträdde honom som president. Det är först i och med valet av den s.k. reformisten Mohammad Khatani 1997 som det andra skedet egentligen tar sin början. Jag säger 'så kallade' eftersom hans makt inte kom underifrån. Han var en hög funktionär som kom från den politiska toppen. Reformerna som han försökte genomföra kom med andra ord utifrån maktsystemet självt. Han satt i två perioder. Men redan under hans första period blev det tydligt att han inte ville förändra systemet. Khatami som kom ur systemet var följaktligen mycket måttfull och försiktig i sitt 'reformerande'.

Det betyder inte att befolkningen inte välkomnade honom. Han erhöll ju 22 miljoner röster av 28 miljoner avgivna. Det var isynnerhet från kvinnor och ungdomar som tilltron för hans reformer kom.

Det stämmer således att reformerna kom till intet för att de mötte motstånd från prästerskapets konservativa?

Egentligen är det mer än så. Khatami ville inte och kunde inte reformera. Bromsen från den konservativa oppositionen är således bara en delförklaring. Även utan oppositionen skulle Khatami inte ha genomfört några egentliga reformer.

Befolkningsflertalet har emellertid behövt åtta år för att inse det. Slutet blev att folk var mycket besvikna och det föranledde även en apati. Människorna ville fly landet eller förlorade allt intresse i politik. Det följde ett skede av avpolitisering och det är nu som president Ahmadinejad trädde till. Han representerar det tredje skedet i det efterrevolutionära Iran.

Det är alltså avpolitiseringsen som är förklaringen till att Ahmadinejad så lätt kom till makten?

Låt mig först klargöra vad presidentvalet är. Valmöjligheten är mycket begränsad då ingen utanför systemet kan ställa upp som kandidat. Ahmadinejad tilltalade med sitt program den fattigare delen av befolkningen men också utifrån sitt motstånd mot folk som Rafsanjani som utifrån sin politiska maktställning har berikat sig ordentligt.

Ahmadinejad var i början en attraktion i och med att han tordes säga saker som andra var för rädda för att uttala öppet. Emellertid ser det ut som inte heller Ahmadinejad infriar sina löften, men han sitter säkert. Han kan räkna med stöd från de välorganiserade revolutionära garderna och hemvärdet Basjij.

Dessutom har vi händelserna i Irak som förstås har påverkat den politiska situationen i Iran. Människorna såg att själv en diktator med en stark stat som Saddam Husseins kunde störtas.

Det har funnits desillusionerade iranier som satt sitt hopp till utländska makter eller till att regionala förändringar skulle förändra situationen även i Iran. Bland annat har de kungatrogna

ökat sitt krav på att kungadömet ska återinföras. Men med den kaotiska utvecklingen i Irak har folk begripit att det inte vore något önskvärt för Iran.

Dock rör det sig i Iran, bland annat studenterna?

Det uppstod för omkring två år sedan nya rörelser. Det var studenter, kvinnor, arbetare och andra sociala grupper som började realisera att det är nödvändigt att organisera sig och att man måste ha en folklig bas för att kunna åstadkomma verkliga förändringar. Bakgrunden var de gångna illusionerna. Den viktigaste studentrörelsen är 'Byrån för ökad enhet', vilken ursprungligen var ett regeringsinitiativ. I slutet på 1990-talet stod organisationen för regeringen Khatamis reformer. Men samtidigt utvecklade det sig ur organisationen en ny oavhängig studentrörelse av främst vänsterstudenter, Det är också skälet till att regimen mer och mer riktar sitt förtryck mot den.

Såsom det skedde i fjol då studenter häktades?

Varje år infaller den s.k. studentdagen på den 16:de azis, enligt den persiska kalendern. Det är en protestdag som hålls mot den USA-stödda statskuppen - operation Ajax — som 1953 genomfördes mot statsministern Mossadeq med syftet att stärka shahens makt och varvid bl.a. tre studenter dödades. Den senaste 16 azis var regeringens motåtgärder kraftiga. Mer än 100 studenter från ett flertal universitet anhölls. Idag sitter fortfarande ett trettiotal av dem häktade och över några hänger ett hot om dödsstraff.

Hur är det med de andra sociala rörelserna?

Jag kan naturligtvis inte förutse hur framtiden kommer att se ut men jag är hoppfull, för förutom studentrörelsen rör det sig också något i de andra rörelserna. De senaste tre till fyra åren har det börjat växa upp en arbetarrörelse. Det finns idag oavhängiga fackförbund, även om de inte tolereras. Regeringen erkänner endast de officiella facken.

Därutöver har vi den mångfaldiga kvinnorrörelsen. Således har vi organisationer som verkar mot tvånget att bära huvudduk. För arbeterskor är det ekonomiska läget och den skrala hälsoomsorgen skälen till att organisera sig och ställa krav.

Men det finns faror. Förra året blev det känt att några av rörelserna hade pengar som kommit från USA och det är tillräckligt för att diskrediteras. Tillsammans med regeringens olika åtgärder är detta ett förtroendeproblem.

Iran befinner sig i en komplex och snabbt föränderlig situation som också påverkar de sociala rörelserna. Förra året hade vi att kämpa med en enorm inflation. Priserna ökade med en faktor tre, även om de officiella siffrorna vill hålla dem lägre. Det finns även de ökade oljeinkomsterna, men de kommer inte den stora befolkningen till del.

Vi har ännu inte sett det till fullo; det oundvikliga att Irans inrikespolitiska utveckling mycket starkt kommer att påverkas av kraftmätningen med USA.

Lyssna, amerikanerna är mycket mer intresserade av den enorma iranska marknaden och dess naturrikedomar än av deras eventuella kärnvapenprogram. Ordföranden för den internationella atomkommisionen Mohamed El-Baradei har påvisat att Iran inte har något kärnvapenprogram. Vi ska inte glömma det s.k. irakiska kärnvapenhotet, som visade sig vara bluff.

Och USA-regeringen ska inte vara så högljudd. Indien, Pakistan och Israel är kärnvapenmakter. Dessutom står det tusentals kärnvapenraketer uppställda i hela världen. Frågan gäller inte kärnvapnets vara eller inte vara, utan om dem som USA har kontroll över.

För iranierna saknar all denna amerikanska retorik trovärdighet.

För iranierna saknar all denna amerikanska retorik trovärdighet. De har ännu inte glömt den amerikanska statskuppen 1953.

USA söker efter ett rättfärdigande för att gå emot Irans politik. Man är på ständig jakt efter legitimitet att anfälla för dem fientliga regimer. Igår hade vi den kommunistiska faran, därefter människorättigheter och demokrati, sedan striden mot terrorismen och nu kärnvapenhotet. Det är inget att ta på allvar.

Hur kan man tro att USA är en demokrati? Iranierna vet det bättre än de flesta att det var USA, som med hjälp av Pakistans underrättelsetjänst och saudiarabiska pengar, gjorde talibanerna stora.

Befolkningen är inte tillfreds med president Ahmadinejad men de vill inte att USA ska kunna göra i Iran vad de gjort i Irak.

LUDO DE BRABANDER

Uitpers (Bryssel) maj 2008.

ÖVERSÄTTNING PER-ERIK WENTUS